כיתה ט' | ספרות | שיעור 1 מתוך 2 | 45 דק'

ממלכתי וחמ"ד: מתאים לכיתה ט'. היצירות הנלמדות משתנות בין הזרמים ובין בתי הספר; בדקו את רשימת היצירות של בית הספר ושל הפיקוח בזרם שלכם.

מסירות שהולכת ומקצינה: מבנה הבלדה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יזהו את מבנה השיר: ארבעה בתים שבנויים על משפטי תנאי ("אם... אז...")
- התלמידים יעקבו אחרי ההקצנה ההדרגתית בהבטחות של הדובר
- התלמידים יכירו מאפיינים של בלדה: עלילה, מתח דרמטי, חזרה וסיום טרגי

📚 הטקסט

את השיר המלא קוראים מתוך מקראת הספרות או האנתולוגיה של הכיתה (השיר מוגן בזכויות יוצרים, ולכן מובאים כאן רק ציטוטים קצרים). השיר הופיע בספר "עיר היונה" (1957), והולחן כמה פעמים; אפשר להשמיע בכיתה אחד הביצועים המוכרים.

📖 הסבר למורה

"ניגון עתיק" הוא בלדה: שיר שמספר סיפור, בונה מתח ומסתיים בטרגדיה. בשיר ארבעה בתים סימטריים, וכל אחד בנוי על משפט תנאי: החלק הראשון מתאר מצב או רצון של האישה, והחלק השני את מה שהדובר יעשה בשבילה.

בתחילה זו נראית מסירות מוחלטת: "אִם תֵּרַדְנָה בַּלֵּיל דִּמְעוֹתַיִךְ, / שִׂמְחָתִי לָךְ אַבְעִיר כְּצִרוֹר תֶּבֶן". אבל ההבטחות הולכות ומקצינות, עד שהדובר מוכן לתת לה "אֶת חַיַּי וּמוֹתִי". ההגזמה עצמה מעוררת אי-נוחות: אהבה שאין בה גבול.

לב ההוראה בשיעור הזה: לא לגלות מראש את הבית הרביעי. נותנים לתלמידים לעקוב אחרי ההקצנה ולנחש לאן היא מובילה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

חומרים: מקראת הספרות (השיר המלא), הקלטה של השיר (לא חובה), דף עבודה

1. **פתיחה (5 דק'):** שאלה על הלוח: "מה ההבדל בין אהבה גדולה לאהבה שמשתלטת?". רושמים מילים שהתלמידים מעלים.
2. **קריאה והסבר (10 דק'):** קוראים בקול את שלושת הבתים הראשונים. מסבירים מהי בלדה ומהו משפט תנאי.

3. **פעילות בזוגות (15 דק'):** ממלאים טבלה: לכל בית, מה המצב של האישה ("אם...") ומה הדובר מבטיח ("אז..."). מדרגים כל הבטחה מ-1 (סבירה) עד 5 (קיצונית).
4. **ניבוי (5 דק'):** לפני קריאת הבית הרביעי: מה לדעתכם יבטיח הדובר בבית האחרון?
5. **דיון וסיכום (10 דק'):** שאלות הדיון. בסוף קוראים את הבית הרביעי בקול ועוצרים לשקט של רגע; הדיון בו נמשך בשיעור הבא.

💬 שאלות לניתוח

הבנה (מה כתוב ביצירה?)

- כמה בתים יש בשיר, ומה המבנה החוזר בכל בית?
- מה מבטיח הדובר בבית הראשון?

פרשנות (מה זה אומר?)

- מה יוצר את המתח בשיר? הסבירו בעזרת ההקצנה מבית לבית.
- מדוע לדעתכם המילה "אהבה" אינה מופיעה בשיר?

הערכה (מה אני חושב/ת?)

- האם הבטחה כמו "את חיי ומותי אתן לך" היא הוכחה לאהבה או סימן אזהרה? נמקו.

💡 הערות למורה

השיר נוגע ביחסים שבהם קנאה הופכת לאלימות. כדאי להכין את הכיתה לכך שהשיר מסתיים באופן קשה, ולתת מקום לתגובות. אם עולה מצוקה אישית, להפנות ליועצת בית הספר. למתקשים: למלא את הטבלה יחד על הלוח לבית הראשון ולתת להם להמשיך לבד.

📝 בדף העבודה

משפטי התנאי בשיר: 6 משימות, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- "ניגון עתיק" (ויקיפדיה)
- שופטים פרקים יד-טו (מכון ממרא)
- ספרות בחטיבת הביניים: אתר המפמ"ר במשרד החינוך

מחוון: משפטי התנאי בשיר

1. ב. שיר שמספר סיפור, בונה מתח ומסתיים לרוב בטרגדיה.
2. תנאי ("אם... אז..."); המצב או הרצון של האישה; מה שהדובר יעשה בשבילה.
3. שאם היא תבכה בלילה, הוא יבעיר את שמחתו כמו צרור תבן כדי לחמם ולשמח אותה. ניגוד בין מים (דמעות) לאש (להבעיר).
4. למשל: "על אחרון מיתריי אנגן לך" (ינגן גם על המיתר האחרון שנשאר לו); "את חיי ומותי אתן לך" כמתנת יום הולדת; מוכן למכור את שתי עיניו. מוגזמת כי אין בה שום גבול ואין בה מקום לעצמו.
5. בדרך כלל ההבטחות עולות בדרגה מבית לבית: ההקצנה בונה את המתח ומכינה לסיום.
6. תשובה אישית. לקבל כל ניבוי שמבוסס על ההקצנה בשלושת הבתים הראשונים.